

Міністерство освіти України
Львівський державний університет ім. І. Франка

Стаєшин
Андрій Васильович

УДК 330.101.541(47.71)

**МАКРОЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ПЕРЕХІДНІЙ
ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ**

+ 08.10.02

Спеціальність 08.01.01. — економічна теорія

Автореферат,
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

00752992 (Y)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті ім. І. Франка.

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент
ПАНЧИШИН СТЕПАН МИХАЙЛОВИЧ
кафедра економічної теорії Львівського
державного університету ім.І.Франка, доцент

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
ДЗЮБИК СТЕПАН ДАНИЛОВИЧ
кафедра економіки і фінансів Української
академії державного управління при
Президентіві України, завідувачкандидат економічних наук, доцент,
КОЗЯК ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ
кафедра теоретичної економіки та економіки
України ДУ «Львівська політехніка», доцент

Провідна установа

Тернопільська академія народного
господарстваЗахист відбудеться 26 грудня 1997 року о 14⁰⁰ год. на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 по захисту дисертацій на
здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук у Львівському
державному університеті ім. І. Франка, пр.Свободи, 18.Автореферат розісланий 24 листопада 1997 року.З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Львівського
державного університету ім. І. Франка (м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Панчишин С. М.

I. Загальна характеристика роботи

1.1. Актуальність теми дослідження та ступінь розробленості проблеми

В умовах державної незалежності Україна переходить від командно-адміністративної до ринкової економіки. В процесі цього переходу відбуваються глибокі зміни в різних сферах економічного життя.

Перехід від командно-адміністративної системи до ринку передбачає виконання двох основних завдань: зміну форм власності та зміну типу макроекономічного регулювання, яке пов'язує окремі галузі та виробництва у національну економіку.

Процес формування механізму макроекономічного регулювання ринкового типу в Україні відбувається повільно внаслідок труднощів перехідного періоду. Хоча сьогодні найважливіші елементи цього нового механізму уже сформовано, але їх вплив на досягнення макроекономічної стабільності ще незначний. Це пояснюється, насамперед, непослідовністю економічної політики, мінливістю пріоритетів, монополізмом виробників, а також, тим, що більшість нормативних актів, які стосуються цієї проблеми, не узгоджені між собою. Усе це зумовлює необхідність вивчення і узагальнення досвіду становлення макроекономічного регулювання в перехідній економіці України.

Під макроекономічним регулюванням розуміємо механізм, за допомогою якого досягаються збалансованість в національній економіці. Як відомо, в будь-якій економічній системі механізм макрорегулювання включає такі складові: підсистему регулювання, що забезпечує ринок; підсистему регулювання з боку фірм, а також підсистему державного регулювання.

Ринок «ухвалює» свої рішення стихійно в ході взаємодії попиту і пропозиції, а два інших компоненти - свідомо та цілеспрямовано. У командно-адміністративній економіці абсолютно домінувала держава як складова макроекономічної координації, а два інших компоненти були заглушені. У ринковій системі ситуація докорінно змінюється, що вимагає осмислення ролі та інструментарію держави в макроекономічному регулюванні. Саме цій другій фундаментальній проблемі присвячено дослідження. Це пов'язано з тим, що в нашій економічній літературі поставлена проблема досліджена слабо. Теоретично проблема розроблена недостатньо і за шість років незалежності, коли Україна вибрала шлях до ринку, уже нагромадився досить значний фактичний і статистичний матеріал, щоб можна було досліджувати цю проблему з допомогою різних показників.

У своєму дисертаційному дослідженні ми виходимо з того, що макроекономічне регулювання зумовлене:

- недостатністю ресурсів;
- суспільним поділом праці.

Якби ресурсів було достатньо, не існувало би самої проблеми макроекономічного регулювання. Саме обмеженість ресурсів і суспільний поділ праці змушують суспільство безперервно вирішувати найрізноманітніші проблеми координації та узгодження своєї господарської діяльності. В ході

поглиблення суспільного нодулу праці, зокрема взаємодії загальної, часткової та одиничної його форм, ця проблема безперервно ускладнюється.

Як вже зазначалося, у вітчизняній науці проблема макроекономічного регулювання розроблена ще недостатньо. Передусім, це стосується співвідношення складових в макроекономічному регулюванні, його основного інструментарію, державного впливу на економіку. Водночас, залишаються ще слабо вивченими теоретичні аспекти цієї проблеми. Зокрема, відмінність між монетаризмом та кейнсіанством, головню лежить в сфері макроекономічного регулювання. Все це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Найчастіше питання, пов'язані з проблемою макроекономічного регулювання перехідної економіки України висвітлюються і полемізуються на сторінках наукових журналів, таких як «Економіка України», «Фінанси України», «Вісник Національного банку України», «Банківська справа», «Розбудова держави», «Державність», «Віче» та у періодичних виданнях, зокрема у газетах «Фінансова Україна», «Зеркало недели», «Інвестиційна газета», «День», «Бізнес.Фінанси», «Діло», «Україна Business», «Київські відомості» та деяких інших.

Повніше ця проблема розглядається у публікаціях західних економістів. До найвідоміших спеціалістів з даної проблематики можна віднести Л.Бальцеровича, А.Бхадурі, Дж.К.Гелбрейта, В.Клауса, Я.Корнаї, П.Кругмена, К.Ласкі, Ф.Левчика, А.Ослунда, П.Раймента, Дж.Сакса, А.Некіпелова та ін. Серед вітчизняних вчених-економістів, які займаються дослідженням даної проблеми, слід відзначити О.Василика, А.Гальчинського, В.Геєця, С.Дзюбика, Б.Кваснюка, Т.Ковальчука, С.Мочерного, М.Павлишенка, І.Радіонову, М.Савлуку, О.Савченка, В.Черняка, та ряд інших вчених. Останніми роками увага української науки до вивчення макроекономічних процесів активізувалася також у формі дисертаційних досліджень.¹

Інформаційну базу дисертації становлять наукові праці українських та зарубіжних вчених з питань формування та ефективності функціонування механізму макроекономічного регулювання, нормативно-законодавчі акти, аналізуються дані Національного банку України, Міністерства статистики,

¹ Хорошковський В.І. Відтворення ВВП в умовах перехідної економіки України. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд.екоп.наук. - Київ, 1997.

Вереніченко Л.І. Науково-методичні основи розробки системи державного регулювання економіки України. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд.екоп.наук. - Київ, 1996.

Васильченко З.М. Бюджетні методи регулювання економічних і соціальних процесів в державі. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд.екоп.наук. - Київ, 1995.

Герцунь М.П. Становлення ринкової економічної системи в Україні (теоретико-методологічні аспекти). Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд.екоп.наук. - Львів, 1996.

Фаріон М.М. Макроекономічний аналіз відтворення виробничого потенціалу в умовах ринкових відносин. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд.екоп.наук. - Київ, 1994.

Центру макроекономічного аналізу, Світового банку, Міжнародного валютного фонду тощо.

1.2. Метою дисертаційного дослідження є аналіз процесу становлення нового типу макроекономічного регулювання в економіці України.

1.3. У зв'язку з названою метою у дисертації поставлено такі завдання:

- дослідити наявні теоретико-методологічні підходи до проблеми макроекономічного регулювання, а також його інструментарій;
- провести ретроспективний аналіз еволюції механізму макроекономічної координації в командно-адміністративній системі;
- вивчити і узагальнити теорію та практику світового досвіду переходу до ринкового типу макроекономічного регулювання;
- систематизувати чинники посилення макроекономічної нестабільності та розбалансованості економіки України;
- проаналізувати використання фіскальних інструментів макроекономічного регулювання в Україні у 1992-1997 рр. та становлення його монетарних інструментів.

1.4. Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження стала система економічних законів та наукових принципів, розроблених економічною теорією стосовно проблеми макроекономічного регулювання. В роботі над дисертацією автор використовував праці класиків світової економічної науки: А.Сміта, Д.Рікардо, К.Маркса, Дж.М.Кейнса, М.Фрідмана, А.Маршала, М.Туган-Барановського, А.Пігу тощо.

Для проведення дослідження застосовано комплексний підхід, методи аналізу та синтезу, деякі статистичні методи, зокрема групування, динамічні порівняння, графічне зображення даних, аналітичні обчислення показників, котрі характеризують ефективність функціонування механізму макроекономічного регулювання.

1.5. Предметом дисертаційного дослідження є процес зародження та формування механізму макроекономічного регулювання в перехідній економіці України. Об'єктом дослідження є компоненти макроекономічного регулювання, насамперед його державна підсистема.

1.6. До основних наукових результатів, які становлять особистий здобуток дисертанта і виносяться на захист, належать:

- комплексний підхід до оцінки і формування механізму макроекономічного регулювання в умовах переходу України до ринку;
- пропозиції щодо вдосконалення фіскального і монетарного інструментарію макроекономічної координації;

- методика оцінки стабільності фінансової і монетарної політики через динаміку їх основних інструментів;
- обґрунтування необхідності для України вибору градуалістського гетеродоксального шляху переходу до ринкового типу макроекономічного регулювання.

1.7. Теоретичне і практичне значення роботи полягає у тому, що зроблені у ній висновки і узагальнення можуть бути використані у процесі удосконалення механізму макроекономічного регулювання перехідної економіки України. Отримані теоретичні розробки та методичні підходи доцільно використовувати у навчальному процесі, зокрема при викладанні курсів «Вступ до економічної теорії» та «Макроекономіка».

1.8. Апробація дисертаційної роботи. Основні положення і теоретичні висновки дисертації були викладені на Всеукраїнській науковій конференції «Становлення національної економіки України», проведеній у Львівському держуніверситеті в листопаді 1995 року, на Восьмій науковій сесії Економічної комісії НТШ в березні 1997 року, на Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 30 річчю економічного факультету Львівського державного університету та на Всеукраїнській студентсько-аспірантській науковій конференції, присвяченій 30-річчю економічного факультету Львівського держуніверситету, які відбулися у квітні-травні 1997 року, у матеріалах Міжнародного літнього економічного семестру «Інтерско» у 1995-1996 рр. Окремі положення дисертації викладені у розділі підручника для середньої школи, тринадцяти статтях загальним обсягом 3,75 др.арк.

1.9. Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які містять шість параграфів, висновків і рекомендацій, списку використаних джерел. Дослідження містить 14 таблиць, 8 графічних зображень, 1 малюнок. Обсяг дисертації становить 178 сторінок машинопису.

ВСТУП

РОЗДІЛ I Теоретичні основи дослідження макроекономічного регулювання

- 1.1. Суть та інструментарій макроекономічного регулювання.
- 1.2. Макроекономічна координація в командно-адміністративній системі.
- 1.3. Теорія та світовий досвід переходу до ринкового типу макроекономічного регулювання.

РОЗДІЛ II Проблеми макроекономічного регулювання економіки України

- 2.1. Причини і рівень розбалансованості економіки України.
- 2.2. Аналіз фінансових інструментів як основного знаряддя макроекономічного регулювання перехідної економіки.
- 2.3. Становлення монетарних інструментів макроекономічного регулювання.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

II. Основні положення дисертаційної роботи

2.1. У вступі обгрунтовано актуальність дослідження, сформульовані його мета, завдання, наукова новизна та практичне значення.

2.2. У першому розділі розкрито теоретичні основи, суть та інструментарій макроекономічного регулювання, узагальнено і проаналізовано досвід переходу від командної до ринкової економіки. Автор підкреслює, що макроекономічне регулювання - це складне, багатопланове поняття, яке містить в собі різні зрізи. У вузькому розумінні макроекономічне регулювання визначено як механізм, за допомогою якого досягається збалансованість у товарній економіці. Ця збалансованість виступає у вигляді різних макроекономічних пропорцій, зокрема між майбутнім і поточним споживанням, між споживанням і заощадженням, між сукупним попитом і сукупною пропозицією, між фактичним і потенційним БВП і т.д.

Термін «макроекономічне регулювання» увійшов в українську економічну науку порівняно недавно. В радянський період поширеним був термін планування народного господарства, який застосовувався тоді, коли мова йшла про країни радянського блоку.

У першому параграфі аналізується співвідношення терміну макроекономічне регулювання з іншими науковими поняттями. Зокрема зазначається, що досить близьким до цього терміну є поняття господарського механізму. Термін господарський механізм почав активно використовуватися у марксистській економічній літературі з середини 80-х років. І нині ліворадикальні українські економісти ще активно використовують це поняття.

Дисертант відзначає, що у ринковій системі механізм макроекономічного регулювання містить такі три підсистеми: ринкову, підсистему регулювання з боку фірм та державну підсистему регулювання, або просто державне регулювання. У дисертації проаналізовано особливості кожної із зазначених підсистем. Ринкова підсистема механізму макрорегулювання координує господарську діяльність стихійно через систему цін та конкуренції. Державне регулювання є складовою частиною макроекономічного регулювання. Уряд забезпечує його шляхом ухвалення своїх рішень. Основним знаряддям державного регулювання є адміністративно-правові та економічні інструменти.

У першому параграфі з'ясовується правовий інструментарій, який включає в себе нормативні акти, що встановлюють права та обов'язки юридичних і фізичних осіб в економіці. Ці нормативні акти містять величезне коло законодавчих положень стосовно власності, підприємництва, цін, податків та інших економічних реалій та категорій. Законодавчі акти доповнюються адміністративним інструментарієм виконавчих органів, таких як квоти, ліцензії та ін.

Тут також розглядається економічний інструментарій макроекономічного регулювання з його державним бюджетом, податками та видатками, грішми, кредит та ін. Нині економісти у своїй більшості виділяють два основні знаряддя економічного інструментарію. Це фіскальні та монетарні інструменти як

основні економічні засоби макроекономічного регулювання. Хоча, безперечно, державне регулювання не обмежується ним⁴. Нерідко в ринковій економіці з метою макроекономічної координації уряд застосовує цілу низку економічних інструментів (мінімальна заробітна плата, максимальні процентні ставки і т.д.)

Дисертант виходить з того, що всі три підсистеми макроекономічного регулювання скеровані на досягнення макроекономічної стабільності. Остання означає, по-перше, - економічне зростання; по-друге - забезпечення повної зайнятості і, по-третє, прийнятні для країни темпи інфляції. Крім цих трьох, чисто економічних складових макроекономічної стабільності, є ще соціально-економічні складові.

У дисертації показано, що упродовж ХХст. в макроекономіці панували дві основні теоретичні концепції макроекономічного регулювання: класична теорія та кейнсіанство, а у країнах радянського табору безроздільно панували погляди К.Маркса на цю проблему. Прихильники класичного підходу вважають, що ринок сам по собі забезпечує макроекономічне регулювання без будь-якого державного втручання. Тимчасові збурення, які відхиляють економіку від повної зайнятості можуть бути пов'язані з війнами, засухами, повеннями, біржовими крахами та іншими зовнішніми чинниками. Іншими словами, неповна зайнятість зумовлюється винятково зовнішніми обставинами і не може тривалий час існувати в економіці.

Автор показує, що блискучу критику класичного підходу до макроекономічного регулювання дав один з найбільших економістів ХХ ст. М.Туган-Барановський. Він писав, що «принцип *laissez faire* втрачає кредит і замінюється протилежним началом - втручанням держави в інтересах економічно слабших класів населення. Ідеал необмеженої вільної господарки, у яку так гаряче вірив Адам Сміт, зазнав повного банкрутства»¹. Водночас М.Туган-Барановський проаналізував три основні теоретичні підходи до макроекономічного регулювання, які в той час панували в економічній науці. У своєму аналізі М.Туган-Барановський, застосовуючи сучасну термінологію, відкидав крайнощі, тобто класичний та марксистський підходи, і висловлювався за гармонію усіх трьох компонентів макрорегулювання.

У параграфі коротко також з'ясовано і кейнсіанський підхід до макроекономічного регулювання. Для цього автор застосовує інструментарій сукупного попиту і сукупної пропозиції.

Кейнсіанська концепція макроекономічного регулювання домінувала у 1940-1970-ті роки, бо використання її інструментарію забезпечило високі темпи економічного зростання, низьке вимушене безробіття та незначну інфляцію. Проте з 70-х років у багатьох індустриальних країнах розвинулися

¹ Туган-Барановский М.И. Очерки из новейшей истории политической экономии «социализма», -2-е изд., С.-Петербург, 1905.- С.135.

несприятливі тенденції в економіці, що підірвали позиції кейнсіанства і, відповідно, сприяли розвитку нових теорій макроекономічного регулювання.

В реферованому параграфі простежуються найвпливовіші в останні два десятиліття теорії макроекономічного регулювання - нова класична модель та нова кейнсіанська модель. Обидві моделі ґрунтуються на теорії раціональних сподівань. У дисертації викладено погляди обох цих моделей з приводу того як в економіці досягається повна зайнятість, а також наскільки ефективним є державне регулювання. Прихильники класичної моделі макроекономічного регулювання, як зазначає автор, вважають, що ринок сам по собі забезпечує належну збалансованість національної економіки і, відповідно, державне регулювання є неефективним, посиляючись на теорему неефективності політики.

Нова кейнсіанська модель сприйняла концепцію раціональних сподівань, але заперечує теорему неефективності політики. Некейнсіанці виступають на користь активістського державного втручання в економіку.

Далі в дисертації аналізується макроекономічне регулювання у адміністративно-командній системі - директивне централізоване планування. Автор доходить висновку, що ідея директивного планування складалась протягом багатьох століть і практично була реалізована у Радянському Союзі. У командно-адміністративній системі основні інструменти ринкового механізму макрокоординації - гроші та ціни - зберігаються, але втрачають свої звичні функції, бо конкуренція повністю заглушена. Тут акцентується увага на тому, що директивне планування як спосіб макроекономічної координації успішно працює в умовах низького економічного розвитку країни з її нескладними господарськими зв'язками або в екстремальних ситуаціях. В умовах ускладнення господарських зв'язків централізоване директивне планування уже не забезпечує належну збалансованість економіки. Спроби реформувати систему директивного централізованого планування в межах державної власності зазнали невдачі в усіх європейських країнах.

Перші експерименти у сфері реформування системи макроекономічного регулювання в межах командної економіки були здійснені в середині 50-х років у Югославії, а пізніше у Чехословаччині та Угорщині. Однак ці реформи не зачіпали відносини власності і тому не могли бути результативними.

В економічній науці і в середовищі політиків відбувається гостра полеміка з приводу переходу від директивного планування як способу макроекономічної координації до ринкового механізму макрорегулювання. У дисертації аналізуються два основні підходи до цієї проблеми - радикальний та градуалістський. Зокрема зазначено, що прихильники радикального переходу до нового механізму макроекономічного регулювання виступають за злам старої системи макрокоординації методом «шокової терапії». Автор аналізує такі основні компоненти радикального підходу, як миттєва лібералізація та прискорена приватизація, а також зміна економічної ролі держави. Дисертант

доходить висновку, що основним недоліком шокової терапії є те, що це занадто дорогий захід, свого роду соціальний експеримент.

У цьому параграфі також прстежено трансформацію директивного механізму макрокоординації в ринковий. Аналіз ходу економічних реформ показує, що в країнах Центральної Європи цей перехід у своїй більшості відбувався за приписами радикального підходу, зокрема в Польщі, Чехії, Словаччині. На думку дисертанта, цей метод формування ринкової системи макроекономічного регулювання можна застосовувати в країнах із залишками приватної власності, відносно невисокою часткою групи «А» в національній економіці та порівняно високим ступенем розвитку елементів громадянського суспільства.

Далі проаналізовано основні постулати градуалістського підходу. Автор доходить висновку, що цей спосіб переходу до нової системи макроекономічної координації приносить позитивні результати у країнах з високою питомою вагою сільського господарства в національній економіці, незавершеним виробничим циклом, тривалим пануванням командної системи.

2.3. Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений аналізу проблем макроекономічного регулювання в перехідній економіці України. У першому параграфі другого розділу аналізуються основні причини та рівень розбалансованості національної економіки України.

Насамперед підкреслено, що саме розбалансованість і відсутність ефективного механізму макрорегулювання є однією з найвагоміших причин глибокої кризи української економіки. На думку автора, уряд України обрав не зовсім придатний для її умов режим і темп переходу. Україна потребує градуалістського гетеродоксального переходу до ринкового типу макроекономічного регулювання.

Про рівень макроекономічної розбалансованості, на думку автора, можна судити за динамікою показників, що характеризують стан справ в основних макроекономічних сферах. Про розбалансованість сфери виробництва української економіки свідчить безпрецедентне падіння реального ВВП упродовж останніх семи років. Макроекономічна розбалансованість у сфері виробництва проявляється не лише у від'ємних темпах зростання, а й в погіршенні структури економіки України. Автор доходить висновку, що Україна перетворюється з індустріально-аграрної держави в аграрно-індустріальну.

Статистичні дані і соціологічні спостереження свідчать про небувалу розбалансованість і у сфері зайнятості. Згідно з даними МОП, у стані фактичного безробіття перебуває третина робочої сили України. Чисельність робітників-мігрантів, що працюють за межами України, далеко більша ніж 1 млн. чол. Протягом останніх кількох років розбалансованість української економіки найрельєфніше проявлялася в інфляційних процесах. У сфері міжнародних економічних відносин розбалансованість економіки виявляється у хронічному пасивному сальдо платіжного та торговельного балансів. Небувала

розбалансованість національної економіки призвела до зниження показника життєвого рівня.

У дисертації показано, що існують дві групи причин безпрецедентного рівня розбалансованості економіки України:

- 1) ті, що склалися внаслідок перебування України в складі Російської імперії і Радянського Союзу;
- 2) чинники, які посилюють розбалансованість української економіки вже після проголошення незалежності.

Автор простежує основні причини розбалансованості економіки України. На його думку, однією з найвагоміших причин розбалансованості сфери виробництва, що діяла в умовах імперського центру, була догма про випереджувальне зростання виробництва засобів виробництва порівняно із зростанням предметів споживання. У результаті напередодні здобуття незалежності частка групи «А» в економіці України становила майже 70 %. Така економічна політика призвела до глибокої розбалансованості між виробництвом капітальних і споживчих благ.

Ще однією причиною розбалансованості економіки України була догма про абсолютні переваги великого виробництва над дрібним. Внаслідок панування цієї догми в економіці України нині абсолютно переважають великі підприємства з монопольними ринками у багатьох секторах економіки. Вагомою причиною розбалансованості української господарки є незавершеність виробничого циклу в національній економіці на момент отримання незалежності. До цієї ж причини тісно долучається ще одна - потужний, але також незавершений військово-промисловий комплекс.

Вкрай негативно на українській економіці позначилась політика пограбування села. Це призвело не лише до помітного відставання нашого сільського господарства від розвинутих країн, але і до несприятливих тенденцій в аграрному секторі економіки. Зокрема, частка продукції тваринництва у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва невисока, не кажучи вже про структуру землеволодіння та землекористування.

Автор доходить болісного висновку, що розбалансованість економіки України в умовах незалежності посилюється. На його думку, це зумовлюється насамперед непослідовністю проведення економічних реформ. Про що свідчать суперечливі кроки уряду у сфері найважливіших завдань перехідного періоду: лібералізації, приватизації та демонополізації. У 1992-1995 рр. індекс адміністративного регулювання роздрібних цін коливався в дуже широкому інтервалі: від 80 до 20. Це ознака вкрай суперечливих кроків у процесах лібералізації. Аналогічна ситуація простежувалася і в сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, валютних обмінних курсів. Поглиблення розбалансованості економіки України зумовлюється також тим, що процеси приватизації розвиваються непослідовно і суперечливо.

У дисертації підкреслено, що вкрай несприятливо позначається на українській економіці різка зміна пріоритетів у проведенні державної політики. Водночас показано негативні впливи тінізації економіки і втечі капіталу з

України на процеси економічного розвитку і макроекономічної координації. У цьому параграфі увага акцентується на тому, що основні макроекономічні пропорції в Україні порушені. Особливо небезпеку для майбутнього нації таять в собі зниження частки заробітної плати як джерела особистого доходу. У 1995 р. частка заробітної плати у використуваному доході знизилася до 58 %. За даними Львівського управління статистики у 1996 р. частка заробітної плати у сукупному доході становила всього 37,9 %.¹ Також відбувається безпрецедентне зниження відсотка заощаджень у використуваному доході, небувало у світовій економіці падіння частки амортизації у ВВП до 3% тощо.²

Дисертант виходить з того, що на всіх етапах розвитку ринкової економіки держава тою чи іншою мірою забезпечує макроекономічну координацію. У перехідній економіці, особливо в умовах її небувалої розбалансованості, значення державної підсистеми макроекономічного регулювання, на думку дисертанта, повинно зростати. Саме аналізу найважливіших інструментів державної підсистеми макроекономічного регулювання присвячена основна частина другого розділу.

→ *не треба* Фіскальні інструменти у перехідній економіці, на думку автора, мають вагомніше значення як інструмент макроекономічного регулювання ніж у розвинутій економіці. Річ у тім, що в перехідній економіці держава з допомогою знарядь фіскальної політики може змінювати структуру національної економіки, забезпечувати пріоритетний розвиток тих чи інших галузей, впливати на структуру зайнятості, впорядковувати державні фінанси та фінанси підприємств та досягати інших цілей.

Автор доходить висновку, що у 1992-1995 рр. фіскальна політика в Україні була вкрай непослідовна, і тому не могла належним чином використовуватися для досягнення макроекономічної рівноваги. Про непослідовність фіскальної політики свідчить насамперед застосування фіскального інструментарію: податкових надходжень і державних видатків. У 1991-1994 рр. фіскальна політика в Україні була в основному стимульською, але уряду не лише не вдалось зупинити падіння виробництва, а, навпаки, воно з року в рік поглиблювалось.

Аналіз показує, що з другої половини 1994 р. у фіскальній політиці України відбуваються різкі зміни і вона націлюється на досягнення стабільності у монетарному секторі, насамперед, у сфері цін. Стримувальний характер цієї фіскальної політики виявляється, насамперед, у динаміці дефіциту державного бюджету, а також, у структурі видатків. Зокрема рівень дефіцитності бюджету знизився із 12,2 у 1992 р. до 4,6% у 1996 р.³ Проте з врахуванням прихованої частини рівень дефіциту становив 9%. Стримувальна фіскальна політика забезпечила досягнення макроекономічної стабілізації у монетарній сфері. Водночас автор підкреслює, що нині фіскальна політика в Україні практично

¹ Статистичний щорічник Львівської області за 1996 рік - Львів: ЛОУС, 1997. - С.288.

² Статистичний щорічник України за 1995 рік. К.: Техніка, 1996. — С. 390.

³ European Centre for Macroeconomic Analysis of Ukraine. - 1997, January. - P.45.

не використовується для досягнення інших цілей макроекономічного регулювання, зокрема, для зміни галузевої структури економіки, захисту національного виробника, підтримки експортних галузей і т.д.

У дисертації підкреслено, що для поліпшення дієвості фіскальної політики як знаряддя макроекономічного регулювання потрібно вдосконалювати і розвивати основні її інструменти: податкову систему та напрямки видатків.

Реформування податкової системи відбувається в Україні дуже суперечливо і непослідовно. Зміни у ключових видах податків - податку з прибутку підприємств та податку на додану вартість створює сприяє гливіші умови для досягнення макроекономічної стабільності у сфері виробництва. Проте, на думку автора, податкова реформа ще далека від завершення. Українська економіка потребує цілої низки таких фіскальних інструментів, як податки на майно фізичних осіб, розумного земельного податку та спрощення системи оподаткування в цілому.

У реферованому розділі зазначено, що у перехідній економіці можливості застосування монетарної політики як знаряддя макроекономічного регулювання значно вужчі ніж фіскальної політики. Річ у тім, що основні компоненти монетарної політики в перехідній економіці, зокрема такі її інструмент, як операції на відкритому ринку, відіграють радше символічну, а не реальну роль у механізмі макроекономічної координації.

Автор доходить висновку, що у 1992-1994 рр. монетарна політика України була вкрай нестабільною. Динаміка облікової ставки в цей період дає підстави вважати, що монетарна політика була стимулювальною і практично не націлювалася на досягнення макроекономічної стабільності.

Аналіз грошових агрегатів показує, що у 1995-1997 рр. монетарна політика в Україні стала стримувальною. Темпи зростання грошової маси в обігу різко знизилися, знизилася також і швидкість обігу грошей. До того ж ця політика була послідовнішою, порівняно з фіскальною і скеровувалась на досягнення такої макроекономічної мети як стабілізація рівня цін. В результаті стримувальної монетарної політики темпи інфляції в Україні різко знизилися.

Монетарна політика як знаряддя макроекономічного регулювання, включає в себе не лише центральний банк, але й всю систему комерційного банківництва. У розділі показано, що в умовах кризового становища виробничого сектора України та небувалої розбалансованості господарки в цілому, банківська система порівняно слабка. Зьдси зроблено висновок, що вагомість монетарної політики у макроекономічній координації у найближчі роки в Україні, очевидно, не зростатиме.

У розділі простежуються процес становлення банківської системи в Україні. Автор підкреслює, що три найбільші банки, які успадкувала Україна від радянського минулого, значною мірою монополізували банківську діяльність в державі. Насиченість банківськими установами в країні вкрай невисока. Розвинувся певний паразитизм банківської системи: основним джерелом прибутку комерційних банків є не кредитні операції, а операції з валютними цінностями.

Інші види макроекономічного інструментарію - зокрема знаряддя політики доходів та зовнішньоекономічної політики поки що слабо використовуються для досягнення макроекономічної рівноваги та стимулювання національної економіки.

Автор доходить висновку, що процвітання української економіки і підвищення життєвого рівня народу може забезпечити лише такий механізм макроекономічного регулювання, в якому представлені всі його три підсистеми- ринок, фірми та державне регулювання.

III. Висновки і пропозиції

1. Узгодження господарської діяльності у товарній формі господарства здійснюється у вигляді макроекономічного регулювання, яке включає три підсистеми. Перехід до ринкового типу макроекономічної координації є одним з двох найважливіших завдань перехідної економіки. У світовій економічній науці відбувається гостра полеміка з приводу значимості та впливів кожної підсистеми макрорегулювання. У 40-70-х рр. домінував кейнсіанський підхід, а з 80-х рр. розвинулися нові підходи: нова класична модель та нова кейнсіанська модель, що ґрунтуються на теорії раціональних сподівань.

2. У командно-адміністративній системі макроекономічне регулювання забезпечувалось винятково централізованим директивним плануванням, ідея якого складалась протягом кількох століть. Цей тип макрорегулювання успішно спрацьовує в умовах низького економічного розвитку країни із її нескладними господарськими зв'язками, або в екстремальних воєнних ситуаціях. В умовах ускладнення господарських зв'язків централізоване директивне планування уже не забезпечує належну збалансованість економіки. Спроби у недалекому минулому поліпшити систему директивного планування зазнали краху в усіх європейських країнах з командним типом економіки.

3. У сучасній економічній теорії серед економістів немає згоди з приводу шляхів та темпів переходу до ринкового типу макроекономічного регулювання. Більшість країн з перехідною економікою обрали такий режим переходу до ринку, який тягнє до одного із двох варіантів («шокової терапії» або «ґрадуалізму»). Перехід України до нового типу макроекономічної координації дуже непослідовний і суперечливий. До того ж, на наш погляд, уряд України обрав ненайпридатніший для наших умов режим і темп переходу. Україна, на нашу думку, потребує ґрадуалістського гетеродоксального переходу до ринкового типу макроекономічного регулювання з акцентом на стимулюванні інвестицій.

4. У всіх макроекономічних сферах українська економіка глибоко розбалансована. У результаті поглиблення розбалансованості Україна перетворюється із індустріально-аграрної держави в аграрно-індустріальну. Поглиблення розбалансованості зумовлюється не лише обставинами перебування України в складі Російської імперії та Радянського Союзу, але й низькою чинників, що діють в умовах незалежності. В результаті основні макроекономічні пропорції глибоко порушені. Особливу небезпеку для

майбутнього держави тягуть в собі зниження частки заробітної плати як джерела особистого доходу, що підриває мотивацію до праці, безпрецедентне зниження відсотка заощаджень у використовуваному доході, падіння частки амортизації у ВВП тощо.

5. Фіскальні інструменти в перехідній економіці мають вагоміше значення як компонент макроекономічного регулювання, ніж у розвинутій економіці. Річ у тім, що в перехідній економіці з допомогою фіскальних інструментів можна змінювати структуру національної економіки, забезпечувати пріоритетний розвиток тих чи інших галузей, впорядковувати державні фінанси тощо. Застосування фіскальних інструментів в Україні було вкрай непослідовним, і тому вони не могли належним чином використовуватись для досягнення макроекономічної рівноваги. Стимульовальна за своїм характером фіскальна політика в перші три роки незалежності не лише не сиріяла економічному зростанню, а навпаки, воно з року в рік поглиблювалось. Стримувальна в останні два роки фіскальна політика не скерована на досягнення основних макроекономічних цілей. Для поліпшення дієвості фіскальних інструментів макроекономічного регулювання потрібне глибоке вдосконалення цих інструментів - податків та видатків. Реформування податкової системи відбувається суперечливо і непослідовно. Подібна непослідовність простежується і в структурі видатків. Наша економіка потребує розвитку цілої низки таких фіскальних інструментів, як податки на майно фізичних осіб, земельного податку, спрощення наявної податкової системи і т.д..

6. У перехідній економіці можливості застосування монетарних інструментів як знарядь макроекономічного регулювання порівняно вузькі. Основні монетарні компоненти макроекономічної координації, зокрема операції на відкритому ринку ще не склалися. В перші роки незалежності монетарна політика була стимульовальною і практично не націлювалася на досягнення макроекономічної стабільності. В останні два-три роки ця політика стала стримувальною, внаслідок чого темпи інфляції в Україні різко знизилися. Місце Національного банку України як державного інституту чітко не визначено законодавством України. На наш погляд, для України найприйнятніша така структура банківництва, коли центральний банк є незалежним від усіх гілок виконавчої влади, а комерційні банки - потужні та спеціалізовані.

7. У перехідній економіці державне регулювання є постійною складовою макроекономічного регулювання. Незважаючи на те, що в цій економіці включена ринкова підсистема макроекономічної координації, регулятивна роль держави не повинна зменшуватися. Це випливає із тих завдань, які потрібно розв'язувати в процесі переходу до ринкової економіки. В Україні державний інструментарій макроекономічного регулювання застосовується поки що слабо для досягнення макроекономічної рівноваги та стимулювання національної економіки.

IV. Основні публікації за темою дисертації

1. Гроші і банки// Економіка. Підручник для середньої школи.- К.: Знання, 1997. (1,0 друк. арк.)
2. До питання вдосконалення банківської системи України// Вісник Львівського університету. Серія економічна. Випуск 25.-1994 р. У співавторстві, (Панчишин С.М), (особистий внесок автора - 0,14 друк. арк.)
- 3.Зростання значення монетарного інструментарію в макроекономічному регулюванні економіки наприкінці ХХ ст// Вісник Львівського університету. Серія економічна. Випуск 26.-1995 р. У співавторстві (Панчишин С.М), (особистий внесок автора - 0,12 друк. арк.)
- 4.Макроекономічне регулювання у перехідній економіці - значення світового досвіду для становлення національної економіки України// Вісник Львівського університету. Серія економічна. Випуск 27. (0,2 друк. арк.), (у друці).
- 5.Макроекономічне регулювання перехідних економік латиноамериканських країн (на прикладі Чилі) - значення досвіду для реформування національної економіки України// Вісник Львівського університету. Серія економічна. Випуск 28. (0, 2 друк. арк.), (у друці).
- 6.Макроекономічне регулювання економіки України в умовах її трансформації// Вісник Львівського університету. Серія економічна.(ювілейний збірник, присвячений 30-річчю економічного факультету Львівського держуніверситету.(0,2 друк. арк.), (у друці)
- 7.Управління ризиками комерційного банку// У зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Становлення національної економіки України».- Львівський державний університет, 1995. (0,2 друк. арк.)
- 8.До питання поліпшення функціонування банківської системи в Україні// «Фінансова та кредитно-банківська системи: проблеми вивчення і викладання в Україні». Матеріали Міжнародного літнього економічного семестру «Інтереко-94».- Львів, 1995. У співавторстві (Панчишин С., Процишин І.), (особистий внесок автора 0,15 друк. арк.)
- 9.Короткий англо-український глосарій з банківництва та фінансів// «Фінансова та кредитно-банківська системи: проблеми вивчення і викладання в Україні». Матеріали Міжнародного літнього економічного семестру «Інтереко-94».- Львів, 1995. У співавторстві (Андрушків В., Ватаманюк З., Панчишин С.), (особистий внесок автора 0,05 друк. арк.)
- 10.До розуміння суті підприємництва// «Теорія і практика підприємництва: проблеми вивчення та економічної освіти в Україні».Матеріали Міжнародного літнього економічного семестру «Інтереко-96».- Львів, 1997. У співавторстві (Пачковський Ю), (особистий внесок автора 0,15 друк. арк.)
- 11.Платіжний баланс України: теорія та практика регулювання в умовах ринкової трансформації// У зб. доповідей і повідомлень 8-ї наукової сесії Економічної Комісії НТШ, березень 1997 р. (0,52 друк. арк.)

12. Українська економіка: реалії та перспективи її реформування// Формування ринкової економіки в Україні. Науковий збірник. Вип.1//Львівський держуніверситет ім.І.Франка; Центр ринкознавства «Інтерек».- Львів, 1997.

(0,17 друк. арк.)

13. Причини і рівень розбалансованості економіки України//Економіка України: сучасні проблеми та перспективи розвитку. Зб. наук. статей.- Львів: ІДУ, 1997.

(0,5 друк. арк.)

14. Фіскальна політика в умовах трансформації економіки України// Формування ринкової економіки в Україні. Науковий збірник. Вип.2/

Львівський держуніверситет ім.І.Франка; Центр ринкознавства «Інтерек».- Львів, 1997. У співавторстві (Панчишин С.), (особистий внесок автора 0,15 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Сташишин А.В. Макроекономічне регулювання в перехідній економіці України. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.01.01.- економічна теорія. - Львівський державний університет ім.І.Франка. Львів, 1997.

У дисертації досліджуються основні проблеми становлення і функціонування механізму макроекономічного регулювання в перехідній економіці на прикладі України. Проаналізовано теоретичні підходи до проблеми макрорегулювання. Розглянуті особливості функціонування механізму макроекономічної координації в командно-адміністративній системі. Узагальнено досвід переходу до ринкового механізму макрорегулювання у деяких постсоціалістичних країнах Європи, Латинської Америки та Китаї. Велика увага в дисертації приділена проблемам розбалансованості економіки України, а також аналізу основних інструментів державного регулювання - фіскальних і монетарних.

Ключові слова: макроекономічне регулювання, централізоване директивне планування, макроекономічна розбалансованість, фіскальні інструменти, монетарні інструменти.

АННОТАЦИЯ

Сташишин А.В. Макроэкономическое регулирование в переходной экономике Украины. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01. - экономическая теория. Львовский государственный университет им И. Франко, Львов, 1997.

В диссертации исследованы основные проблемы становления и функционирования механизма макроэкономического регулирования в переходной экономике на примере Украины. Проанализировано теоретические подходы к проблеме макрорегулирования. Рассмотрены особенности функционирования механизма макроэкономической координации в командно-административной

системе. Обобщен опыт перехода к рыночному механизму макрорегулирования в некоторых постсоциалистических странах Европы, странах Латинской Америки и Китае: Большое внимание в диссертации уделено проблемам разбалансированности экономики Украины, а также анализу основных инструментов государственного регулирования - фискальных и монетарных. Ключевые слова: макроэкономическое регулирование, централизованное директивное планирование, макроэкономическая разбалансированность, фискальные инструменты, монетарные инструменты.

ANNOTATION

Stasyshyn A.V. Macroeconomic Regulation in Transitional Economy of Ukraine.- Manuscript.

Thesis for the academic degree of the Candidate of Economic Sciences by speciality 08.01.01.-economic theory.-L'viv State University named after I.Franko,L'viv, 1997.

The dissertation examines main problems of formation and function of mechanism of macroeconomic regulation in transitional economy on example of Ukraine. Analised theoretical approaches to a problem of macroregulation. Explored peculiarities of function of mechanism of macroeconomic regulation in commanding-administrative system. Generalized experience of transition to market mechanism of macroeconomic regulation in some European postsocialist countries, countries of Latin America and China. Big attention in dissertation destined of problems of disbalance of Ukrainian economy and analyzed basic instruments of macroeconomic regulation - conducting fiscal and monetary policy.

Key words: macroeconomic regulation, centralized directive planning, macroeconomic disbalance, fiscal instruments, monetary tools.

Підписано до друку 20.11.97. Формат 60*84/16. Папір друк. N 1
Друк офсетн. Умовн. друк. арк. 1,5. Умовн. фарб. відб. 1,5.
Обл.-вид. арк. 1,6. Тираж 100. Замовлення 273.
Машинно - офсетна лабораторія Львівського держуніверситету
ім. І. Франка. 290602 Львів, вул. Університетська, 1.

435441

AB 38989

AB 38989